

lyezni, ha azt akarjuk, hogy az egyoldali fejlődést kellőképpen ellensúlyozhassa. A háború csak új szempontokkal (elméleti természetes határok, nagyhatalmi típusok, modern nemzetiségi elv, önrendelkezési jog, autarkia, egyoldali gazdasági szerkezet, stb-) gazdagította és megerősítette abban a meggyőződésében, hogy a földrajz politikai részét a jövőben föltétlenül fokozott figyelemben kell részé-  
síteni.

A politikai földrajznak — Supan szerint — nagy jelentősége van általában a földrajzi tudomány és a leíró földrajz művelésének szempontjából is. A dualizmus mélyen ülő tövisének el-távolítása csak a politikai földrajzban sikerülhet. A szintézis csak a politikai földrajz talaján vihető keresztül. *Természet és ember az állam fogalmában egyesülnek.*

A leíró földrajznak Karl Ritter óta két uralkodó iránya van. Az egyik a szárazföld felszínének államokra való felosztásához ragaszkodik, a másik a Földet fizikai szempontokból osztja „természetes tájak”-ra, „geográfiai individuumok”-ra vagy „geográfiai provinciák”-ra. Ezt az utóbbit tekintik egyedül tudományosnak és mintegy előbbkelőnek. Kétségtelen, hogy ennek az iránynak is van jogosultsága, sőt kizárólagos jogosultsága abban az esetben, ha az embert a tárgyalásból kizárjuk. Ha azonban ez nem történik meg, akkor az államot, mint az ember munkájának legnagyobbserű eredményét, nem ignorálhatjuk és nem utalhatjuk nyomorúságos függelékekbe. De ezt a két irányt is egyesíteni lehet, sőt egyesíteni is kell. Minden kontinens földrajza az egész kontinens morfo-  
giai, klimatológiai és egyéb alapvonásainak megrajzolásával kezdődik, csak ezután következik a részletes országismeret. Ennek legfőbb egy-ségei az államok, melyek most már nem izolált objektumok, hanem a nagy összefüggésekbe vannak beállítva. Az államterület tagozásánál aztán a ter-

mészetes felosztás elvének kell teljes mértékben érvényesülnie.

A politikai földrajz tárgya az állam, mint az emberlakta földi tér egy része. A politikai földrajz tehát az állam természetes alapjaival foglal-kozik. Ebből a meghatározásból követ-kezik, hogy az állam két, egymással elválaszthatatlanul egybekötött elemből, a földből és az emberből áll. Ezzel Supan egyenes ellentétbe kerül Ratzel-lel, aki kizárólag az államnak a térhez való viszonyára fekteti a súlyt, de Kjellén-nel is, aki hasonló felfogást vall.

A könyvecske az állam 4 geo-gráfiai kategóriájának (alak, nagyság, helyzet, szerkezet) megfelelően 4 fő-fejezetre oszlik. Fejtegetéseit határozott gyakorlati cél irányítja, az t. i., hogy megállapítsa, mi erősíti és mi gyengíti az államot.

Sajnos nincs terünk arra, hogy Supan könyvének éppen an'tropogeo-gráfiai szempontból (különösen az et-nikai és gazdasági szerkezetéről szóló részben) értékes és tanulságos fejte-géseit részletesen ismertessük. Csak egy megjegyzést ragadjuk ki. Az államok szerkezetéről szóló fejezetben a követ-kezőket olvashatjuk: „Föld és ember folytonos kölcsönhatással vannak egy-másra, de ezen kölcsönhatások szöv-vényes hálózatának kibogozása rend-kívül nehéz, sőt talán lehetetlen is. Végtelen sokat írtak és beszéltek erről, de épp oly keveset mondtak. Ennek az az oka, hogy a föld és ember vi-szonyának egyik főtenyezőjét, az em-beri szellemet, nem tudjuk természet-tudományilag exakt módon számítás-ta venni. A természet és az ember köl-csönhatásának titkát csak egy pontban sikerül legalább megközelítőleg feltár-nunk: a nemzetgazdaságban”.

A könyv, amelynek stílusa köny-nyed, világos, eleven, mindvégig ér-dekes és élvezetes olvasmány. Sok gondolat van benne és számos probl-émát vet fel. Aki elolvassa, valóssággal kedvet kap politikai földrajzi kérdések tanulmányozására. *Littke Aurél.*

## Magyarország gazdaságföldrajzi térképe.

### I.

A megfelelő tárgyilagosságot keretekben tartott vita, a különböző felfogá-sok kicserélése mindig hozzájárul a tudományos kérdések tisztázásához, ezért Strömpl Gábor bírálatára a következőkben válaszolni szükségesnek

tartjuk. A különböző típusu gazdasági termelőterületek elhatárolása valóban nagyon hasonlít a szintvonalakhoz; Magyarország medenceszerkezetét, s e szerkezetből kifolyó klimatikus viszonyait tekintve azonban, ez igen természetes. A Magyarország területén még csak meg sem kezdett gazdaságföldrajzi kutatások eredményeinek hiánya, valamint a térkép méretei valóban nem engedhetik meg, hogy az autarch és az anautarch területeket részletesen szétválasszuk, de nem is volt célunk; ezért az autarchiát csupán hazánk legfontosabb terményei és szükségleteire (kenyérmagvak, fűtőanyag, energia, építőanyag) kiterjesztve és csak a legáltalánosabb vonásokban vihetjük még ma a térképre. Az, amit a bíráló pl. Buda és Pest területeinek az autarchia szempontjából való szétválasztásáról mond, (a térkép méretére való tekintettel), aligha vehető helytálló kifogásnak. Éppen így a többi részletek kifogásolása sem. A térkép szén-, vas- és értelepeinek feltüntetésében követett módszerünk elvi kérdés dolga. Mindenekelőtt le kell szögeznünk a kartográfiának azt az elvét, hogy amit a térkép céljának megfelelőleg feltétlenül kitüntetendőnek tart, azt «mértéken felül» is ábrázolhatja. Gazdasági térképünkön a széntelepüléseket fel kellett tüntetnünk és pedig ábrázolhatóság kedvéért mértéken felül is, még amellet a veszély mellett is, hogy a bíráló igen pontos megállapításai szerint egyes csúcsokat is veszélyeztet a széntelep mértéken felüli rajza. Sőt bizonyos esetekben kénytelenek vagyunk a csúcs rajzára is széntelepet rajzolni, ha pl. biztosan tudjuk, hogy a csúcs alatt, a hely belsejében van szén. «Hozzáférhetőség» szerintünk nem lehet az illető ásványi település, vagy bármely gazdasági érték térképezésének kritériuma. Az egyes ásványi települések adatainak helytálló volta mellett (amit a bíráló kifogásol), pedig csupán annyit kell leszögeznünk, hogy hazánk vas- és széntelepei legkiválóbb szakértőjének saját adatai, tehát sajtóhibák sehol sincsenek bennük. A földgáz feltüntetésénél szerintünk nem az volt lényeges, hogy hol vannak Erdély földgázkútai megfúrva; hanem Erdély földgáz medencéjét kellett kiemelnünk. Honnan veszi bíráló azt az állítást, hogy ahol kőszó van, ott gáz nem lehet? Ez egészen új, de aligha elfogadható kijelentés. Ugyanez áll a vízerőkre is. A magyar medence vízi energiagazdagságát korán sem tüntetik fel a már megépített vízi energia telepek, tehát kizárólag ezeket nem ábrázolhattuk, éppen így semmi értelme sem volna annak, hogy mindazokat a helyeket jelöljük, ahol a legalkalmasabb volna az energia-telepek megépítése, mert hiszen különböző gazdasági faktorok befolyása alatt nem feltétlenül a legalkalmasabb ponton fognak azok megépülni, ezért csupán azt jelezhetjük, hogy mely folyókon, illetve vízgyűjtő területeken vannak számottevő vízerők. Ábrázolásunk valóban tökéletesebb lett volna, ha az egyes vízgyűjtőket körül is határoljuk, sőt a jelzésben kvantitatív fokozatokat is alkalmazunk; ez azonban már túlságosan tömötté tette volna a térképünket, amit a bíráló már úgyis szemünkre vetett. Amit a bíráló a mellékletként adott grafikonok technikai kivételében kifogásol, az igazán nem vonhat le a térkép értékéből, a két grafikon mértékének különböző volta pedig nem okozhat normális szemlélő előtt félreértéseket, mellékelve vannak méreteik.

Feltétlenül igazat kell adnunk bírálónknak, hogy a városok gazdaságföldrajzi eredetének feltüntetése nehéz feladat. Nem is lehet azt térképen megoldani, még ha nem egyszerű, hanem igen komplikált jelzéseket is használunk. Nem lehet, mivel a telepítő és fejlődésre ható gazdasági faktorok korokon és gazdasági helyzeteken át változók. Ezekről tehát csak genetikus módszerű értékezősekben és nem jelekkel dolgozó térképekben adhatunk hí képet. De gazdasági térképen talán mégis jogosult, hogy a városok jelzésének stereotip karikája helyett valamennyire kiemeljük azt a gazdasági tényezőt, amely a város településének, illetve fejlődésének domináns faktora. Az pedig, amint a bíráló erről a dologról írva fejezősülve kérdez: valóban a magyar gazdasági földrajz egyik legégetőbb feladata, hogy a magyar

városok településére és fejlődésére ható gazdaságföldrajzi tényezőket részletesen megállapítsa. Hogy ki melyiket gondolja ilyennek, arról ma még igen tág tere van a vitának. Ami a vásárvonalak berajzolását illeti, csupán egyre kell figyelmeztetnünk a bírálót: a természetben vonalak sohol sincsenek; vonalakkal tehát az árukieserélés helyét nem jelölhetjük pontosan, akármiképpen vonjuk is meg, csupán reámutathatunk vele, hogy kb. hol mutatkozik az árucserre telepítő hatása legerősebben.

Térképünk tárgyi hibáinak vádját határozottan vissza kell utasítanunk, amennyiben pozitív és feltétlen bizonyossággal megállapítható tényezőkre és nem ma még vita tárgyát képezhető adatokra vonatkozik. Mindenesetre azonban engedje meg a bíráló, hogy két dologra hívjuk fel figyelmét: a gazdasági élet a legkomplikáltabb szimbiózis lévén, térképezése egyik legnehezebb problémája, amit a külföldi ilyen irányú térképeken talán még kevésbé látunk megoldva, mint a mieinken. Ha gazdaságföldrajzi képet kartográfikusan akarunk ábrázolni, nem zárhatunk ki egyellen faktort sem a térképről, még a túltömöttség veszélye ellenére sem. Ezen különben csupán egyetlen módon lehetne segíteni: a faktorokat olyan módon szintetizálni, hogy egyetlen faktort se kelljen külön ábrázolni, csupán néhány végső közös eredőjüket. Idáig pedig csak a mi tapogatózó útjainkon át juthat el a szintetikus (tehát valóban térképeket és nem kartogrammokát produkáló) gazdasági földrajz.

Fodor Ferenc.

## II.

Szabad legyen nekem is néhány szót hozzáfűzni a fenn-lejtegetett bírálatához. Két csúnyán megcsontított, tudóskodó műszóval találkoztam a bírálatban, az autarch és anautarch szavakkal. Ezeket is azért csinálták, hogy bizonyos tudatlanságunkat takarják velük. Nézzük csak meg a szavak valódi tartalmát.

Boglár falú határa a Balaton déli partján tartalmaz egy darabot a Balatonból, azután nagy darab „berket” (tőzegláp), homokbuckás turzást, lösszel fedett dombot, bazalttufa-halmot és pannoni homokhátat. Van tehát szántóföldje, rétje, szőlője, gyümölcsöse, kis erdeje, homok- és kőbányája, téglavetője, egyszóval mindene. Ennél „autarch”-abb falut képzelni sem lehet. (De mellékesen jegyzem meg, hogy nincs vasa, reze, aranya, narancsa, rizse, gummija, stb., stb.).

Boglár mellett van délre akárhány falu, amelyiknek nincsen erdeje, nincs Balatonja, nincs tőzege, nincs szőlője. Csupa szántóföld és legelő, legföljebb kevés rét. Ez már „anautarch”, hisz különösen fűtőanyagja és építőanyagja nincs.

De van mellette egy uradalom, abban van erdő, szőlő, halastó, sőt a pannóniai homok óriáskonkrécióit fejtük is építő kőnek. Ez megint „autarch”.

Es ez így megy tovább. Minél kisebb részletekre bontunk valamely területet, annál több lesz köztük az „anautarch” s végre, ha egyes parcellákat veszek csak figyelembe, világos, hogy minden parcella önmagában „anautarch”. Ha a részek „anautarchok” mind, egyenkint, akkor világos, hogy az egész terület is „anautarch” lesz.

Ez következik az okoskodásnak abból a módszeréből, amit a bíráló használt.

Sőt még megfordíthatjuk a dolgot.

A műveltség bizonyos alacsony fokán az ember igényei oly minimálisak, hogy pl. a hegyvidék legzordabb erdei közt a kiszélesedő folyóvölgy síkja képes néhány családot eltartani, minden behozatal nélkül. Valami egészen alacsony műveltségű nép pl. megélhetne a Garam felső völgyében, minden külső segítség nélkül, föltéve, hogy elég kevesen vannak hozzá. Ez a terület tehát ebben az esetben „autarch”. Mivel csak azok a területek jöhetnek figyelembe, amelyekben ember egyáltalában letelepülhet, világos, hogy kellő gyér népesség és alacsony műveltség

esetén az egész Felvidéket «autarch»-nak kellene jelezniük, mert «tudja tartani önmagát».

Az egész Magyarország történelmi határai közt «autarch» (bizonyos korlátok közt, mert pl. sem gunmija, sem «halesont»-ja, sem kókuszszírja, sem gyapoltja, kávéja, teája stb. nincs, de egyes részei «anautarch»-ok. Bontsuk csak minél kisebb részekre, annál jobban nő az egyes részek «anautarchiája». Az egyes részeket befőstve, a bíráló kívánsága szerint, egyenkint valamennyit, «anautarch»-nak kellene festeni. Sőt az egész Föld-kerekességét mind részleteiben «anautarch»-nak kell jelezni.

Milyen kár a tudományt ilyen üres szavakkal terhelni! És milyen kár ezért az okoskodó szóért félreértetni a gazdasági térkép törekvését!

Nincs itt szó autarchiáról és anautarchiáról, hanem arról van szó, hogy elkülönítsük a különböző földrajzi jellegű területeket. Minthogy a nagyjában ugyanolyan éghajlatú területen az ember életét elsősorban a domborzati minősége határozza meg, nem tehetünk róla, ha a termelés szempontjából különböző területeket csakugyan a színvonalakhoz hasonló vonalak fogják elkülöníteni. A földrajzi szintézis csakugyan nem oszthatja az egyenlő éghajlati területet feltűnőbb különbségek alapján, mint ha elkülöníti a síkságot a dombvidéktől és a hegyvidéktől. Persze azt, hogy mi a síkság, dombvidék és hegyvidék, megint nem fizikai földrajzi, hanem emberföldrajzi szempontból kell ebben az esetben definiálnunk, mert hisz a gazdasági földrajz az emberföldrajznak egy része. A síkságon a térszín domborzata nem befolyásolja a termelés módját. A dombvidéken a termelés elkülönül a völgyben, a domboldalon és a dombtetőn; a hegyvidéken a település is elkülönül, a völgyben más telep van, mint a hegytetőn. Nem itt a helye, hogy ezt a felfogást részletesen fejtegetjük, elegendő megjegyeznünk, hogy megtehető óvalosan kell eljárniuk, különösen a platós területeket illetően. A hegyvidéknek megvan az az emberföldrajzilag (tehát gazdaságföldrajzilag is) fontos tulajdonsága, hogy a hegytetőn és a völgyben elég jelentős lesz a középhőmérséklet és az évi csapadék mennyisége közt a különbség, tehát észrevehető a növényzetben és termelésben is fontos szerepet játszó klímakülönbség.

Mindezek a nagyon szigorú és komoly tudományos bázisokon nyugvó megfontolások és nem üres frázisok («autarch» stb.) vezették a térkép szerkesztőjét arra, hogy a három különböző jellegű területet egymástól elkülönítse. Nagyon jól tette. Első kísérlet ez talán az egész világ-irodalomban. Hibái mindenesetre lesznek, hibátlan dolgot még a bíráló sem tud produkálni. Lesznek vitás részletei is, hisz a természetben nincs éles határ, vannak átmenő területek is.

*Cholnoky Jend.*

### ° III.

Dr. Papp Károly egyetemi tanár úrtól is érkezett válasz ugyancsak Strömpti Gábor bírálataira. Ezt a választ nagy sajnálatunkra nem közölhetjük folyóiratunkban, mert szorosan véve nem emberföldrajzi vonatkozású és igen terjedelmes.

A bírálatra vonatkozó észrevételei a következők:

«Összes bányaterméceink közül egyedül a szén az, melyből Csonka-Magyarországnak elég bőven jutott.» Összesen 77 szénbányánk van, melyek 1920-ban 4,956.285 tonna szenet termeltek. Az 1921. évi termelésünk jóval fölülmúlta az ötmillió tonnát. Csonka országunk tehát a mai szomorú viszonyok között is felét termeli a régi ország szénének.»

«A Zengőit hátrán belevetjük a produktív területbe.»

«Zálamegyében pontusi lignitok vannak.»

Bár a Vértes telején tényleg van itt-ott eocén szén, a térkép azonban a Moór—Tatabánya között lévő széntekőket akarta jelezni.

A Buda-Pilis vidéki széntelepeket Fodor a budakeszi medencével

egybefogta. Ez is jogosult és csak tévedés, hogy a Jánoshegy 529 m. pontjára került a határvonal.

A Vác fölött lévő szentély sem a Nagyszánt, hanem az orom déleleti lábán közvetlenül kezdődő szentterületet ábrázolja.

Van szén Belpátfalván és Balmazújváros határában is.

A gázmezőket illetőleg megjegyzi, hogy a térkép azok szélső határait mutatja az ábrázolt területtel.

A sótelepeket a térkép az egyetlen összefoglaló forrásmunka alapján mutatja. Strömpl Gáborral szemben megállapítja, hogy a sótestek agyagburka alól helyenkint melán is törhet elő.

A nyírségi vasérctelepre vonatkozólag megállapítja, hogy a biharmegyei Bugamér, Almosd, Kakad és Nagyléta határában a kir. bányakapitányság 21 kölmérték adományozását engedélyezte.

#### IV.

A magam részéről is szeretnék Cholnok. Papp és Fodor kollégáimnak szavai után néhány megjegyzést fűzni Strömpl dr. kritikájához. Bár hivatalos elfoglaltság gátolt a térkép munkájában a nyomtatás stádiumában, tehát az előkészítés után is résztvenni. De így, mint nem teljesen érdekelt fél, tárgyilagosabban tudok legalább hozzászólni.

Általánosságban az a megjegyzésem, hogy ez a térkép kísérlet és pedig nehéz probléma megoldására. A geográfus feladata nemcsak más gazdaságtudományoknak egyes jelenségek térbeli eloszlására vonatkozó eredményeit térképezni, hanem térképileg szemléltetni a természeti okok és gazdasági okok közötti összefüggését. Képzeljük azt, hogy minden természeti tényező és minden gazdasági jelenség térbeli eloszlását egy-egy átlátszó papírlapra rajzoljuk. Minél több ily lapot helyeznénk akkor egymásra és tudnánk egyszerre s együtteségükben érzékelni, annál közelebb jutnánk egységes szemléletünkben a természetben uralkodó szintézishez. Mert hiszen a geográfia nem egyszerűen a térbeliség tudománya, mert ez a kritérium nem különbözteti meg világosan; — hanem a térbeli együtteség tudománya. Sőt ez sem elég, mert sohasem szabadván feledni, hogy minden egyes tényező megjelenési formája csak fejlődési stádium: igazában a földi életszféra térbeli együtteségének tudománya. Azonban a fejlődést a térképre nem tudván reáinni, maradunk a térbeli együtteségnél.

Itt a gazdasági térképre ugyanaz áll, a mi a topográfiaira, fizikaira, politikaira, demográfiaira, etnográfiaira: a lépték aránya szerint többet vagy kevesebbet kell egyszerűsíteni, összevonnunk, szimbolizálni stb.

Strömpl dr. kritikája nem szolgáltat ezen feladatok szempontjából teljes igazságot Fodor dr. kísérletének. Nem hasonlítja eddig megjelent gazdasági térképekhez, s nem említi szóval sem, mennyire elején vagyunk az ilyfajta kísérletezésnek. Nem említi, hogy eddig jóformán kizárólag egyes jelenségeket térképeztek, a mi nem geográfia. Elmerülve a részletekben, a problémához, mint ilyenhez nem is szól hozzá. S ezért a kritikából még nem látja senki, miben tett helyes irányban lépést a megoldás felé a térkép; miben nem. Kivéve azon megjegyzését, hogy túlsókat akart feltüntetni. De épp itt a «túlsók»-nál szerettem volna, megtermékenyítő, fejlesztő jó tanácsot, véleményt hallani.

Ami a részletek kritikáját illeti, még egy általános megjegyzésem van. Strömpl dr. több helyt kíváncsi a forrásokra. Azonban azt látom, hogy ahol azokat könnyű volt megtalálni, nem tett összehasonlítást. Így a városok eredetének kérdésében világos volt, hogy a szerző a címben Cholnok kollégámra s rá hivatkozván, a városok klasszifikációjához csak Cholnokynak, holodogult mesterünk Lóczy: A Magyar Szt. Korona Országának leírásában a 77—85. oldalakon található beosztása és az én külön ezen körülményt feltüntető kis térképem: a könnyen hozzáférhető: Notes on the Economic and Political Geography of Hungary-ban (Budapest, Hornyánszky. 1919.) szolgáltak forrásul. — Ha Strömpl dr. a térképet ezen forrásokkal összehasonlította volna, érdemesebb munkát végzett volna

a megoldás felé való útunkon. Még inkább, ha ezekről magukról is egyben véleményül mondott volna. Mert hiszen az egész kérdés nincs még lezárva: lehet-e a városokat így klasszifikálni? Lehet-e közülök annyit klasszifikálni — mivelhogy egyeseket föltétlen lehet — hogy az eredmény térképre vihető legyen? stb.

Mert például, ha azt kifogásolja, hogy Marosvásárhely nem «vásár-város» a térképen, láthatta volna, hogy a «Short Notes» térképén az De ott meg Szászrégen nem az, míg a bírált térképen Szászrégen vásárváros. Természetes, hogy minden város vásárhely is. De a városok jelentősége e tekintetben lényegesen különbözik. Így pl. nem lesz nehéz Leipzig és Karlsruhe esetében kimondani, hogy az előbbi az; az utóbbi nem. És itt még egy megjegyzést. Az «eredet» a «Short Notes» térképen is rajta van. Lehet, hogy nem szabatos a kifejezés így, mert nem lehet csak az első települést vezető szándékot figyelembe venni, mely különben sokszor nem is állapítható meg; máskor nem döntö, s legtöbbször nincs is szándék, de a városnak, a nagy jelentőséggel bíró helynek eredetét, kellett alatta érteni, tehát bizonyos fokig egész fejlődését belevenni. Ime, ismét egy kérdés, amelyen érdemes gondolkodni.

De visszatérve Marosvásárhelyre s a városok különböző jelentőségére vásárhelyvultuk tekintetében, lehet-e ezt klasszifikálni? Mely adatok alkalmasak az összehasonlításra? És melyek állanak rendelkezésre? Vajjon csak a tényleges vásárokat vegyük tekintetbe? Vagy a város kereskedelmét is? És akkor mennyiben? stb., stb.

De akármit is veszünk tekintetbe, nem a név a döntő kritérium. Ahból, hogy Strömpl dr. azt kérdi, miért nem vásárhely, Marosvásárhely, Hódmezővásárhely, tehát hogy a nevet tolja előtérbe, azt látom, hogy az expressis verbis vásári árucsereben látja csupán kifejezve a «vásárhely» jellegét. Csakhogy ez sehogysen kritérium.

Elsősorban nem kritérium a név. Mert akkor miért van vásár — már t. i. országos vásár, — Vásárosmiskén, Vásárosbéczen, de nincs Vásárosdombón és Vásárosszentgálon, miért van, Martonvásáron és Somlóvásárhelyen és nincs Alsóvásárdon és Lendvavásárhelyen (1913.). — Látom a válaszi! Persze, hogy volt ott is vásár. Legalább valószínű, hogy a múltban volt, bár pld. igen kétséges, hogy Vásártelken (Kolozs-m.) lett volna. Csakhogy jelentősége válogatja. S ezen jelentőség kiválogatása a geográfus, a térképrevitel scrutiniuma a kartográfus feladata.

Már most a mi a vásári forgalom adatait illeti, más adatok nem állanak rendelkezésünkre, mint az országos vásárok főbbjeinek állatvásári forgalma a Statisztikai Havi közleményekben, a többieké csak kézirati anyagban van meg. A másodnapj sátorosvásári forgalomról adatok nincsenek. Bizonyos felvilágosítást adhatnak a községi vásárvámbevételek, ha központossá válnak megvolnának. De nincsenek. Különben is problematikusak volnának, mert sok helyt a vásárijog magánkénzen van, de meg azért is, mert a díjtelek igen eltérők.

Nézetem szerint azonban valamely hely vásári jelentőségét a vásár maga nem meríti ki, bár első fontosságú tényezője. A vásár árucsereét jelent helyben nem lakók között. Tehát a kereskedelem egy része is ide vág. Például, hogy Nagyvárad sok állatot és fát szállít Erdélyből s fát a közelebbi erdőkből is nyugat felé. De aláhúzza még az ipari jelleggel szemben merkantilís jellegét sok régi Kereskedő háza és feltűnő sok áruforgalmi részvénytársaság. Különben ezt a jellegét állapítja meg az összes adatok összevetése után a kereskedelmi kamarák által a Béke-előkészítő irodához beadott gazdasági leírása. — Ugyanez Marosvásárhelyre nézve azt állapítja meg, hogy iparváros vas- és mezőgazdasági ipari jelleggel. De az állatvásári statisztika szerint sem par excellence vásárváros Marosvásárhely. Annak a vidéknek vásárvárosa ma sokkal inkább Szászrégen, melynek állatvásárain az 1913. évi felhajtás pld. cca 34.000 darab volt, míg Marosvásárhelyé csak 13.500. S ami a kereskedelemmel foglalkozó népességet illeti, Marosvásárhelyé 9.4%, Szászrégené 10%. Marosvásárhelyt aránylag sok az élelmezési és élvezeti cikkek keres-

kedelme: 990 keresk. és hitellel foglalkozóból 259, aránylag több, mint Aradon, Debrecenben, Pécsen, Szabadkán, Kolozsvárt. Ezt inkább csak azért említem, mert felvetem vele azt a kérdést, hogy az állandó, nem házaló- vagy kofa-élelmicikkereskedelem nem inkább a vásárjelleg elvesztése mellett szól-e?

Igy áll a dolog Vásárhellyel ma. Mi hát a város nevében jelentkező vásároknak története, s összefügg-e az eredettel. — Marosvásárhely már Kálmán király alatt: Novumforum sicularum. A székelyek itt szolgáltatták be az ököradot. Evvel kapcsolatos lett aztán egy vásár. Tehát a Notes térképén régi eredete, illetve fejlődése szerint helyesen vásárváros, de ha újabb fejlődését, a modern város eredetének okait nézzük, nem okvetlen az.

Ennyi minden tényezőt kell számbavennünk.

Híódmezővásárhely még kevésbé tarthat számat arra, hogy egy ily térképen «vásárhely»-nek jeleztessek, mert nem ez a főkaraktere sem ma, sem eredetét tekintve. A török hódoltság előtt 18 község állott helyén. (I. Ballagi, Földr. Közl. 1890.), amelyek egyikének nevében sincs a «vásár» szó. Ezekből a török hódoltság alatt, de főleg utána ugyanúgy tömörült lakossága egy nagy telepbe, mint a többi alföldi parasztváros népe. Tehát ezekkel eredetre mérve egy karakterű: nagy földművelőtelepülés.

Epp úgy, amint nem minden város, amelynek nevében a «vásár» szó szerepel, jellegzetes vásárváros v. eredetűre az, épp úgy nem minden folyómenti város jellegzetes «hídváros»; pld. Arad nem az, csak másodlagosan; elsődleges a Maros-út kijáratvárosa. U. a. szerepe mint Nagyváradnak és Szatmárnak. Ezen legalább is vitázni lehet. Viszont Zombort lehet átkelőhelynek minősíteni, de nem a Ferenc-csatorna révén. Ezt Strömpl. dr. maga sem gondolta a szerzőről. Ha tehát a természet-szerű forrásokat konzultálta volna, rájöhetett volna az okra, amelyről kérdezősködik. A «Short Notes» térképén, melyen a jelek nagyobbak. Zombor rhombusa a Dunának van irányítva, nem a Ferenc-csatornának. S ez azért mert a Bezdán-Iszterbácsi átkelőhely az egyetlen Baja és Gombos közt. Ez is kritika tárgyává tehető. Csak el kellett volna menni a forrásig, mi nézetem szerint könnyű lett volna. Tény, hogy a híráll térkép ezen forrástól, részben egyszerűsítések, részben rajzhibák folytán (mint Zombornál) eltér. Így feketében nem tudta feltüntetni Pozsonynak a «Short Notes» térképén kettős jellegét: «Nyugati, tehát német típusú» és «átkelőhely» és Debrecen hármas jellegét: «vásárhely», «falusias típusú mezőgazd. centrum», «útkeresztezéssel». Budapest sem nem gyárváros, sem nem egyszerűen átkelőhely, mert úgy eredetét, mint fejlődését több körülménynek köszöni. Ezt talán nem kell részleteznem.

Az áll, hogy Zólyom nem «bányaváros». Helyesebben (vas-) «gyárváros» volna. Viszont Tatabánya s Rudabánya pld. nem csnek Bélabányái egy kategóriába. A bányahelyekre vonatkozóan a geográfusnak meg kell különböztetni azokat a helyeket, ahol a valóságos városok keletkeztek s azokat, amelyek lakosaik nagy száma dacára, telepei egy-egy bányavállalat munkásainak, ha mindennel el is látott telepei.

A vásárvonalaknál a térkép és a bírálat közt van az igazság. T. i. amit Strömpl. dr. a vásárvonalak megvonásában hibául ró fel, hogy t. i. nem választ el világosan különböző s a térképen így feltüntetett termelési területeket, — az éppen a fő vásárvonalra, az Alföld peremén futóra nem áll. Ha azt kifogásolta volna, hogy az erdélyi s felvidéki ezek több részét, azt érteném. Azt, hogy hol «metszik egymást a vásárvonalak derékszőgben», nem voltam képes fölfedezni.

Kissé hosszúra nyúlt hozzászólásom. Erre nem a bírálat készített. De oly érdekes és tisztázatlan problémákat lehet érinteni, hogy úgy gondoltam, érdemes szaktársaim figyelmét felhívni azokra.

Csak még egyet; mivel valamelyest foglalkoztam térképsokszorosítással is. A térkép céljához képest egészen jól megállja helyét. Egyes kifogások épp csak izlés dolgai. Nekem például a zöld szín, főleg a vilá-

gosabb tónus é p p e n n e m e l é g «vérszegény». Ezenkívül háborus festékanyaggal készül a térkép.

*Gr. Teleki Pál.*

# V.

A bíráló válasza:

Hogy Fodor térképét joggal illették kritikával, az kitétszik a válasszokból is. Mindegyike első kísérletnek minősíti. Már pedig ország sorsát intéző béketárgyalások elé az ilyen kiforratlan kísérletek nem valók. En pedig a béketárgyalási okmányok hivatalos térképmellékletét bíráltam.

Mert mi körül is áll a harc? Szerintem gazdaság-földrajzi térképre csak olyan gazdasági javak kerülhetnek rá, amelyek már részt vesznek a termelés, a szállítás és a forgalom életében. Már pedig a hibázott ásványi kincsek egyike sem él még benne gazdasági életünkben. A föld gyomrában azonban ott vannak, s így csak gyakorlati célzatú geológiai térképekre valók.

A legényegesebb pedig az, hogy szerény nézetem szerint a szintetizáló geográfia még igen messze van attól, hogy egész vidékek jellegét azzal a határozottsággal megjelölje és a jellegét területileg úgy körülhatárolja, ahogyan arra szükségünk van abban a pillanatban, amint a jelenségeknek térképen való rögzítéséhez látunk. De nemcsak a szerkesztéskor támadnak akadályok ismereteink homályossága folytán. A kész térkép határozott vonalú rajzával természetesen azt a hamis látszatot kelti, mintha ismereteink nagyon is tökéletesek, a szintézis teljesen befejezett volna.

De Fodor térképe egyáltalán nem első kísérlet e téren. Heide rich szerkesztette Wirtschaftsgeographische Karten c. műből a Petermann's Mitteilungen X. száma is közli a — Felföld térképét.

Ha Fodor térképe tudományos folyóiratban értekezés mellékleteként jelenik meg, bírálatom másként hangzik. Hogy azonban «kísérlete» sorsdöntő okirattá lett, sőt kísérő szöveg nélkül a magyar iskolák falára is került, a gazdaság-földrajzi — s nem gyakorlati geológiai — tévedések ellen óvást kellett emelnem.

*Strömpl Gábor.*